

Руслан КАРПОЄВ

студент навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти,
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Співавтор:

Ольга КУЛІНІЧ

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри загальноправових
дисциплін Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

СВОБОДА СЛОВА ЯК КОНСТИТУЦІЙНА ЦІННІСТЬ

В умовах сьогодення, коли стрімко розвиваються технології, у тому числі й Інтернет, спрощується комунікація, прискорюються процеси глобалізації, розширюються зв'язки, а представники різних країн, регіонів, материків можуть вільно обмінюватися думками, поширювати власні ідеї, дискутувати, навіть сперечатися. Існуючі реалії є яскравим підтвердженням слів Т. Джефферсона: «Якщо який-небудь народ сподівається, що може залишатися неосвіченим і бути вільним, він бажає неможливого, того, чого ніколи не було і не буде». Звісно, за такої ситуації змінюються уявлення і погляди на багато речей. Так, останнім часом певним чином розширилося й трактування поняття «демократія», яка нині не мислима без дотримання прав на отримання інформації, свободи слова, точніше вираження поглядів. Як зазначає Й. А. Фровайн, останнє (право на свободу вираження поглядів) має виняткове значення, і це загальне положення є безспірним [1, с.4]. Більше того, воно визнається кістком демократії, а також передумовою реалізації інших прав і свобод, таких як право на свободу мирних зібрань, свободу совісті й віросповідання, право на свободу об'єднання, свободу творчості та інших прав [2, с.8].

Відмітимо те, що справжніх конституційних цінностей у світі налічується не так вже й багато. Серед них, зокрема, такі, як свобода, приватна власність, широкий ринок і демократія. Причому, як помітно, демократія у цьому переліку не стоїть на першому місці. Загальновизнано, що головною конституційною цінністю все ж таки є свобода народу. Йдеться про громадянську свободу й вільний обмін творчими здобутками, що повністю узгоджується з трактуванням поняття «загальнолюдські цінності» як світоглядних ідеалів [3, с.2]. Усе вищевказане дає науковцям підстави розкривати сутність органічного конституціоналізму через категорії «свобода», «ринок» і «демократія». Проте, як вже зауважено, саме свобода становить вищий його ідеал [4, с.10].

Цілком логічно, що сучасні конституції містять досить різні правові гарантії свободи, основними серед яких вважаються: закріплення її як правової категорії; проголошення як мети держави й вищої соціальної цінності; утвердження як принципу конституційного ладу; встановлення переліку суб'єктивних прав і свобод та інших [5, с.46]. Закріплення в основному законі свободи як мети держави і суспільства відповідає класичній вимозі, щоб предметом конституційного захисту ставали цінності, які є однаковими для всіх громадян, незалежно від їх місця і ролі в суспільстві. Конституційні цінності в офіційній конституційних доктринах помітно, що передбачення гарантій властиве як старим, так і новим конституціям. Проте самої фіксації в тексті конституцій права на свободу думки й слова недостатньо, важливо створити певні умови і визначити засоби, за допомогою яких існування свободи слова й інформації стає реальністю.

Однак, як доводить практика, не все так просто навіть у старих демократіях. Йдеться про те, що не завжди рівень захисту громадянської свободи, у тому числі й слова, відповідає ступеню гарантування, тобто він частіше нижчий.

На жаль, унаслідок цього настає демократична криза, викликана, у тому числі, й зростаючою ворожістю і навіть ненавистю до журналістів, і ця криза зараз посилюється. Взявши все це до уваги, особливого значення набуває дотримання і виконання положень ухваленої у 2000 році Хартії засадничих прав Європейського Союзу. Так, згідно з приписами статті 11 документа свобода слова для членів ЄС набуває юридичного статусу. Крім того, статтею 13 Хартії гарантується захист від обмежень свободи слова у сфері літератури, мистецтва й науки. Наступною і дуже важливою складовою гарантії свободи слова є правотворчість Європейського суду з прав людини – головного міжнародного контролера з цих питань. Практика ЄСПЛ показує, що він є послідовним у захисті свободи слова і свободи вираження поглядів, права на вільне отримання й поширення інформації. ЄСПЛ встановив жорсткі критерії оцінки обґрунтованості обмежень свободи вираження поглядів, внаслідок чого свобода слова отримала очевидну перевагу над її обмеженнями. Так, у статті 10 Конвенції йдеться про можливість накладання обмежень на здійснення свободи вираження поглядів. У цьому контексті відмічу, що відповідно до Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 року № 3477–IV встановлено обов'язок держави виконувати рішення ЄСПЛ у справах проти України; усунення причин порушення Україною Конвенції і протоколів до неї, впровадження в українське судочинство й адміністративну практику європейських стандартів прав людини [6, ст. 1,10].

Саме гарантування свободи слова в Україні починається зі згадування в преамбулі Конституції про те, що Основний Закон України був прийнятий для забезпечення прав і свобод людини. Щоправда, стаття 3 Конституції України фіксує, що права й свободи людини, а також їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Проголошене Конституцією України стаття 15 про те, що суспільне життя в Україні існує на засадах політичної й

ідеологічної багатоманітності, є одним із базових принципів Української держави, яка безперечно визнає демократію, права і свободи людини і громадянина. Крім того, лише свобода думки і слова, свобода інформації гарантує створення в суспільстві клімату ідеологічного плюралізму й конкуренції інформаційних джерел.

На нашу думку, питання обмеження свободи слова, свободи інформації в Україні вирішено відповідно до європейської доктрини свободи слова, яка допускає випадки, коли остання може бути обмежена, тобто за прикладом Конвенції і Міжнародного пакту про громадянські та політичні права. Аналізуючи норми Конституції України і чинного законодавства у сфері інформаційних відносин, слід зазначити, що обмеження мають: а)бути пропорційними загрозам, які виникають для прав і свобод, що охороняються законом; б)відповідати демократичним принципам нашої держави; в)бути сформульовані достатньо чітко, що дозволить однозначно встановити і зрозуміти їх зміст; г)не суперечити міжнародним договорам України.

Отже, можемо дійти висновку, що Україна зараз перебуває на початковій стадії засвоєння органічного конституціоналізму, однією з базових цінностей якого є право на свободу слова, що може бути реалізована тільки в умовах демократичного режиму. По-друге, в Україні питання щодо моделі інформаційної свободи вирішено відповідно до європейської парадигми свободи інформації, яка допускає випадки, коли вона може бути обмежена. По-третє, оскільки Україна прагне органічного конституціоналізму, то треба посилити гарантії свободи слова.

-
1. Фровайн Й. А. Свобода вираження свого мнения в Конвенции о защите прав человека. Страсбург : Монитор/Инф., 1997. 42 с.
 2. Слінько Т. М. Гарантування свободи слова як елемент сучасного конституціоналізму. Право України. 2018. № 4. С. 108–125.
 3. Речицький В. В. Конституційне АБВ. Харків : Права людини, 2016. С. 24.
 4. Дорсен Н. Природа и пределы гражданских свобод в США. Права человека накануне XXI века. 1994. С. 275.
 5. Hayek F. Law, Legislation and Liberty. Vol. 3. Chicago: University of Chicago Press, 1979. P. 111.
 6. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лютого 2006 року № 3477–IV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>